

The Study of Design and Pattern in Armenian-woven Rugs of Iran (Chaharmahal o Bakhtiari and Faridan Regions)

Zahra Mahmoodi^{*}, Ali Vandshoari^{}**

Soheila Jamshidian^{*}**

Abstract

Iranian rug enjoys various patterns and designs which indicate its ethnic as well as indigenous cultures. Chaharmahal o Bakhtiari and Faridan is one of the main regions of Armenian rug weaving in Iran. This article attempts to identify and present the design, pattern and classification of the rugs of this ancient tribe. The study is descriptive in nature and takes a qualitative approach for data processing. In total, 27 rugs of this region are studied and the data are collected through library and field studies. The studied samples include cases from the market, looms, private homes, religious places and library sources. The results show that Armenian-woven rugs possess a specific pattern and design in which repeating, square and compartment designs are popular in Chaharmahal o Bakhtiari and those with natural flower patterns are popular in Faridan. The two regions share plant motifs in their designs and patterns.

Keywords: Armenian-woven rug, the structure of pattern and design, Chaharmahal o Bakhtiari, Faridan.

^{*} M.A Student of Carpet Design, Faculty of Carpets, Tabriz University of Islamic Arts,
zhmahmoudi70@gmail.com

^{**} Associate Professor, Carpet Department, Tabriz University of Islamic Art (Correspond Author),
a.vandshoari@tabriziau.ac.ir

^{***} M.A Student of Carpet Raw Materials and Dyeing, Faculty of Carpets, Kashan University,
sinjim5840@gmail.com

Date received: 28/04/2024, Date of acceptance: 20/08/2024

مطالعه ساختار طرح و نقش قالی‌های ارمنی باف ایران

زهرا محمودی*

علی وندشعاری**، سهیلا جمشیدیان***

چکیده

قالی ایران دارای تنوع در طرح و نقش و نشان دهنده فرهنگ‌های بومی و قومی در خود می‌باشد. چهارمحال و بختیاری، فریدن جزو مناطق مهم قالی بافی ارمنه ایران می‌باشد. هدف مقاله شناسایی و معرفی طرح و نقش و طبقه بندی قالی این قوم کهن است. این پژوهش توصیفی بوده و تحلیل اطلاعات با رویکرد کیفی است. در مجموع تعداد ۲۷ قالی در این منطقه شناسایی و بررسی شده است و جمع آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و نیز میدانی است. نمونه قالی‌ها از بازار، مجموعه دارها، و تعدادی هم مربوط به خانه‌های شخصی و اماکن مذهبی، و نیز از منابع کتابخانه‌ای تهیه شده‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که قالی‌های ارمنه دارای طرح و نقش اصیل و خاص بوده، و به شکل کلی طرح‌های واگیره‌ای، خشتی و قالی در چهارمحال بیشتر و استفاده از طرح‌هایی با گل‌های طبیعی در فریدن بیشتر کاربرد.

کلیدواژه‌ها: قالی ارمنی باف، ساختار طرح و نقش، چهارمحال و بختیاری، فریدن.

۱. مقدمه

عوامل بسیاری در شکل‌گیری هنر و فرهنگ هر سرزمین وجود دارد که مهاجرت اقوام از سرزمینی به سرزمین دیگر یکی از این عوامل محسوب می‌گردد. در پی کوچ اجباری و

* دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی فرش، دانشکده فرش، دانشگاه هنر اسلامی تبریز،
Zhmahmoudi70@gmail.com

** دانشیار گروه فرش، دانشگاه هنر اسلامی تبریز (نویسنده مسئول)،
a.vandshoari@tabriziau.ac.ir

*** دانشجوی کارشناسی ارشد مواد اولیه و رنگرزی فرش، دانشکده فرش، دانشگاه کاشان،
Jamshidisoheila6@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۰۹، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۳۰

سکونت دسته‌ای از آرامنه ارمنستان به ایران که در زمان شاه عباس صفوی رخ داد بخشی از قالی‌های ارمنی‌باف نیز در خاک ایران شکل گرفت. از مناطق مهم ایران که دارای قالی‌بافی آرامنه است می‌توان به بخش‌هایی از استان چهارمحال و بختیاری و نیز فریدن استان اصفهان اشاره کرد. قالی‌های ارمنی‌باف ایران طرح و نقش‌های خاص خود را داشته اما در قالب طرح‌های ایرانی و اغلب با همان نام و نشان شناخته شده، و با فرم و ترکیب‌های ویژه خود قابل شناسایی‌اند. به طور کلی قالی‌های ارمنی‌باف از لحاظ فرمی دارای ویژگی‌های منحصر به فردی در طرح، نقش و رنگ می‌باشند که از مهمترین این شاخصه‌ها می‌توان به - کاربرد نقوش و طرح‌هایی متأثر از مذهب، اساطیر و اعتقادات آرامنه - ترکیب‌بندی‌هایی برگرفته از قالی‌های ارمنستان و قفقاز - کاربرد گل‌ها، درختان و نقوش نمادین فراوان در تمام سطح قالی اغلب به صورت هندسی - بافت رنگ‌های زنده، براق و هماهنگی رنگی قوی و لطافت، نرمی و سبکی نیز در ساختار فنی بافت را نام برد.

به دلیل گستردگی مناطق بافت روستاهای ارمنی بافت استان چهارمحال و بختیاری و فریدن، در جدول (۱) اسامی روستاهای ارمنی نشین و مشخصات آنها که از منابع استخراج شده و موقعیت جغرافیایی این روستاها آورده شده است.

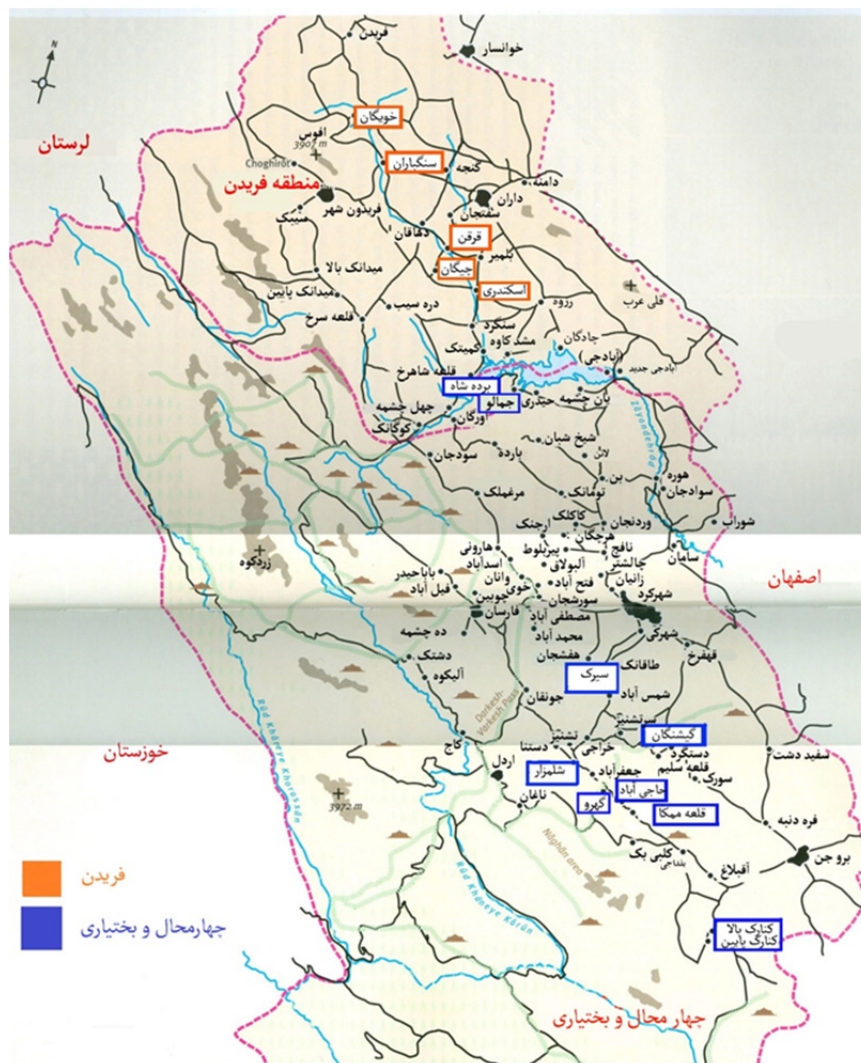
جدول ۱. موقعیت جغرافیایی تعدادی از روستاهای ارمنی نشین مناطق چهارمحال و بختیاری و فریدن

نام منطقه	نام ناحیه	نام روستا	مشخصات
چهار محال و بختیاری	کیار	گیشنیگان (Gishnigan)	ساکنان آرامنه آن در اواخر قرن ۱۹ به روستاهای دیگر نقل مکان کرده‌اند. (هواسپیان، ۱۳۸۶، ۳۰)
	گنڈمان	کنارک (konarak)	ارامنه ساکن روستا در سال ۱۹۴۶ به ارمنستان مهاجرت کردند. (هواسپیان، ۱۳۸۶، ۳۴)
	لار	شلمزار (shalamzar)	به جای آرامنه، امروزه چهار محالی‌ها در این روستا ساکن هستند.
	لار	قلعه ممکا (ماموکا) (Ghalemamaka)	در جاده حاجی آباد واقع است. از دو ناحیه قلعه داخل و قلعه بیرون ساخته شده است. (هواسپیان، ۱۳۸۶، ۳۴)
	لار	حاجی آباد (Hajiabad)	در جاده قلعه ممکا قرار دارد. این روستا ۱۵۰ سال پیش توسط مسلمانان ساخته شد و گروهی ارمنی بعد از آن به اینجا آمدند که حدود ۳۰ سال پیش روستا را ترک کردند. (ویلیبورگ، ۲۰۰۲، ۲۳۹)

مطالعه ساختار طرح و نقش قالی‌های ارمنی‌باف ایران (زهره محمودی و دیگران) ۱۹۳

نام منطقه	نام ناحیه	نام روستا	مشخصات
	چادگان	برده شاه (Bardeshah)	این روستا ۲۵۰ سال قدمت داشته که آرامنه ساکن روستا در سال ۱۳۲۴ به ارمنستان بازگشتند. (ویلیبورگ، ۲۰۰۲، ۱۴۶)
	میزده	سیرک	در نزدیکی روستای احمد آباد در دامنه کوه جهانبین واقع است. (هواسپیان، ۱۳۸۶، ۳۳)
فریدن	چادگان	اسکندری (Eskandari)	قدیمی ترین روستای ارمنی نشین در حداقل از زمان ابو مسلم خراسانی می باشد جمعیت آن کاهش یافته چرا که تعداد زیادی از آرامنه آن به اصفهان و ارمنستان مهاجرت کرده اند. (ویلیبورگ، ۲۰۰۲، ۷۶)
	چادگان	خویگان (khoygan)	خویگان به دو قسمت بالا و پایین تقسیم می شود. از روستاهای ارمنی نشین در دهستان گرجی و چادگان بوده که بنا بر روایتی شاه عباس ساکنین خوی جلفای کهن را به این منطقه انتقال داده، به همین سبب نام روستا خویگان یعنی "از خوی آمده" می باشد. آخرین گروه ارمنیان در سال ۱۳۲۶ ه.ش خویگان را ترک کردند. (ویلیبورگ، ۲۰۰۲، ۸۴)
	ورزاق	چیگان (chigan)	چیگان در ۳ کیلومتری قرقن، در دهستان ورزاق و پریای پائین و در مکانی مرتفع ساخته شده است. آرامنه از اواخر قرن ۱۹ در این منطقه ساکن شدند در ۱۹۷۵ به جلفای اصفهان و ارمنستان کوچ کردند. امروزه ساکنین روستا را تعدادی بهائی و مهاجرین لر که از روستاهای قلعه سرور و سرباب به این جا آمدند تشکیل می دهد.
	چادگان	سنگباران (Sangbaran)	در دهستان گرجی و جزء پریای بالا، در غرب اسکندری و خویگان می باشد. از روستاهای خالص ارمنی نشین و بزرگ زمان شاه عباس محسوب می شد. مسلمانان آن را به خاطر زیبایی فراوانش گلباران می نامند. (هواسپیان، ۱۳۸۶، ۲۸)
	ورزاق	قرقن (Gharghan)	در ابتدا این روستا کاملا ارمنی نشین بوده ولی امروزه تنها ۶ خانوار آنها ارمنی می باشند. (ویلیبورگ، ۲۰۰۲، ۸۲)
	بوئین و میانداشت	زرنه یا ذرنه (zarneh)	تنها روستای ارمنی نشین است.

(ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

تصویر ۱. نقشه جغرافیایی استان چهار محال و بختیاری و منطقه فریدن

(ویلورگ، ۲۰۰۲: ۲۴-۲۵)

۲. نوع تحقیق، روش جمع‌آوری اطلاعات، هدف، بیان مسئله و سوالات تحقیق

این مقاله از نوع توصیفی بوده و تحلیل اطلاعات با رویکرد کیفی می‌باشد. جمع‌آوری اطلاعات در خصوص پیشینه و سوابق تاریخی این قوم، کتابخانه‌ای و شناسایی نمونه قالی‌ها به شیوه

مطالعه ساختار طرح و نقش قالی‌های ارمنی‌باف ایران (زهره محمودی و دیگران) ۱۹۵

میدانی (در دسترس) و کتابخانه‌ای توسط نگارندگان انجام یافته است؛ لذا این پژوهش ضمن معرفی مجموعه‌ای از قالی‌های ارمنی‌باف مناطق مذکور به توصیف و تحلیل طرح و نقش این گروه از قالی‌ها پرداخته است.

بررسی بر روی ۲۷ نمونه از قالی‌های این دو منطقه انجام شده است. با توجه به مبحث تاریخی این قالی‌ها در قرن ۱۹ و ۲۰ و به دلیل اینکه مناطق بافت قدیمی عمدتاً در سال‌های اخیر خالی از سکنه ارمنی می‌باشد، نمونه‌های جامعه آماری از طریق بازار، مجموعه دارها، یک نمونه فرش از موزه کلیسا و تعدادی هم مربوط به خانه‌های شخصی و بافنده‌ها و مابقی مربوطه به منابع کتابخانه‌ای، به عنوان جامعه هدف مورد بررسی قرار گرفته است.

در این مقاله منظور از قالی‌های ارمنی‌باف؛ قالی‌هایی است که توسط ارامنه و با طرح و نقش خاص و بومی آنها بافته شده است. در این پژوهش به دلیل کمبود اطلاعات و منابع جامع مدون در این زمینه و جلوگیری از فراموشی این قالی‌ها اقدام به جمع‌آوری طرح و نقش آنها پرداخته شده است. هدف این مقاله شناسایی و معرفی انواع طرح و نقش قالی‌های ارمنی‌باف در دو منطقه چهار محال و بختیاری و فریدن است. به دلیل نزدیکی و همجواری مناطق مذکور و همینطور در قرن ۱۹ و ۲۰ این دو منطقه جزء یک استان بوده‌اند، بنابراین شباهت‌های بسیاری بین طرح و نقش در قالی‌های ارمنی‌باف مشاهده شده است. در این پژوهش سعی شده به طرح‌هایی تاکید شود که خاص هر منطقه بوده و تا حدودی تنوع طرح و نقش در دو منطقه بدست آید.

در راستای اهداف، سؤالات این پژوهش عبارتند از:

الف. طرح‌ها و نقش‌های ارمنی‌باف خاص و رایج در دو منطقه در چهارمحال و بختیاری و فریدن کدام‌اند؟

ب. طرح و نقش مناطق مذکور دارای چه ویژگی‌ها و چه تفاوت‌هایی با هم دارند؟

۳. پیشینه تحقیق

مطالعاتی که تاکنون در این باره صورت پذیرفته شامل: بخشی از کتاب پیتر ویلبورگ به عنوان «چهارمحال و بختیاری» (۲۰۰۲) که در رابطه با قالی‌های بومی و ارمنی‌باف این استان و همچنین محدوده جغرافیایی آنها پرداخته شده است. همچنین از تصاویر این کتاب به همراه کتاب زیراندازهای ارمنی‌باف (۱۳۸۶) از مایرنی هواسپیان در روند مستندنگاری این مقاله

استفاده شده است. پایان نامه کارشناسی ارشد خانم آرزو سلطانی نژاد (۱۳۹۰) با عنوان «بازنمود طرح‌های قالی ایران در قالی ارمنی باف استان‌های اصفهان، چهار محال و بختیاری و مرکزی»، به بررسی مطالعه تطبیقی قالی ارامنه ایران و قالی ایرانی از نظر شاخصه‌های بافت، طرح، رنگ و فن بافت با هدف یافتن اشتراکات، تفاوت‌ها و تأثیرات متقابل آنها پرداخته که در این پایان نامه طبقه‌بندی طرح و نقش، تفکیک مناطق و تجزیه تحلیل طرح و نقش قالی‌های مربوطه در هر منطقه به صورت مجزا مورد بررسی قرار نگرفته است. همچنین مقاله برگرفته از پایان نامه ایشان (۱۳۹۶) نیز در فصلنامه نگره با عنوان «تجلی نمادها در قالی ارمنی باف ایران» منتشر شده است. مقاله ای دیگر مستخرج از این پایان نامه نیز تحت عنوان «مطالعه تطبیقی قالی ارمنستان و قالی ارمنی باف ایران» (۱۳۸۹) در فصلنامه گلجام به چاپ رسیده است؛ که در آن به بررسی و مطالعه میان این دو نوع قالی از نظر طرح و رنگ و ویژگی‌های بافت، با هدف یافتن اشتراکات، تفاوت‌ها و تأثیرات متقابل آنها پرداخته است. در کتاب ماه هنر زیر اندازه‌های ارمنی باف در قاقاز تصویر نوشته مهناز شایسته فر، کتاب زیر اندازه‌های ارمنی باف ایران، نوشته مایرینی هواسپیان مورد نقد و بررسی قرار گرفته است و به این نکات اشاره می‌کند که خواننده با نگاهی بر این کتاب دچار سر درگمی و خستگی می‌شود؛ چرا که نویسنده برای شروع کار خود نقطه معینی را انتخاب نکرده و از نظر زمانی چندین بار به عقب و جلو رفته است. پرهیز از خلاصه‌گویی و پرداختن به مطالبی که چندان ضروری نبوده، باعث افزایش حجم اثر و در نتیجه کسالت آور شدن آن گردیده است. در نهایت سیسیل ادوارز، شیرین صوراصرافیل و تورج ژوله نیز به شکل پراکنده و گذرا، به قالی‌های ارمنی باف اشاره کرده‌اند؛ بنابراین با توجه به مطالعات پیشین، در این پژوهش و مطالعات میدانی به مطالعه و طبقه‌بندی طرح‌ها و نقش‌های این قالی‌ها در این دو منطقه پرداخته و آنها را از یکدیگر تفکیک و مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌ایم.

۴. پیشینه تاریخی قالی ارمنی باف

با بررسی‌های میدانی صورت پذیرفته در تابستان سال (۱۳۹۱) تعداد انگشت شماری از ارامنه به هنر قالی‌بافی در دوره معاصر می‌پردازند که به این حرفه مشغول نمی‌باشند. برای مثال در روستای خویگان غلیا؛ هیچ نمونه قالی ارمنی باف مشاهده نشده است. خانم «مارو»، از اهالی ساکن این روستا که زمانی کارگاه بزرگ تولید قالی ارمنی باف را در اختیار داشته، هم اکنون حتی نمونه‌ای از تولیدات را از آن خود ندارد. مشاهده تعداد قالی‌های موجود در روستای دَرَنه بیانگر فراموشی نقشه‌های اصیل و روی آوردن به تقلید از قالی چهار محال و بختیاری، اصفهان،

مطالعه ساختار طرح و نقش قالی‌های ارمنی‌باف ایران (زهره محمودی و دیگران) ۱۹۷

لیلیان و غیره می‌باشد که فاقد اصالت قالی ارمنی‌باف گذشته است. نمونه قالی‌های موجود از گذشته که در اختیار آنها بوده به دلیل ارزش بالا و کیفیت خوب توسط مجموعه داران و کلکسیونرها جمع‌آوری شده، یا توسط آرامنه‌ای که به شهرها مهاجرت نموده‌اند، جهت امرار معاش فروخته شده است. به همین جهت امروزه تعداد کمی از آرامنه که قالی دستباف تولید خود را در مالکیت داشته باقی مانده است.

۵. معرفی و طبقه‌بندی طرح‌های شاخص قالی ارمنی‌باف استان چهارمحال و بختیاری و منطقه فریدن

در این بخش به معرفی، طبقه‌بندی و بررسی ویژگی‌های طرح‌های اصیل و ارمنی‌باف مناطق مذکور و طرح‌هایی که تحت تأثیر مناطق اطراف توسط آرامنه بافته می‌شود و در بین قالی‌های ارمنی‌باف شاخص هستند، پرداخته می‌شود. بررسی‌ها نشان می‌دهد که اغلب طرح‌های این دو منطقه تحت تأثیر یکدیگر بافته شده و احتمالاً دلیل این امر نزدیکی و مجاورت مناطق نامبرده است.

جدول ۳. طرح‌های رایج بر اساس جغرافیایی بافت دو منطقه

نام طرح	استان چهارمحال و بختیاری / نام منطقه یا روستا	منطقه فریدن / نام منطقه یا روستا
لچک ترنج	برده شاه، گیشنیگان (ترنج تودرتو)، کنارک، شلمزار	اسکندری، ذرنه، خویگان (مدالیون)
چند ترنجه	قلعه ممکا، شلمزار، گیشنیگان، تیشیز	اسکندری، چیگان
صلیب	حاجی آباد	_____
افشان	کنارک، شلمزار	اسکندری، خویگان
واگیره ای	شلمزار (درخت مو واسلیمی)، حاجی آباد، قلعه ممکا (گل رز)، نصرآباد (بنه بادامی)	خویگان (گل رز)، سنگباران
خشتی	برده شاه، قلعه ممکا، شلمزار، گیشنیگان، حاجی آباد	اسکندری، آبادچی
قایی	گیشنیگان، برده شاه، حاجی آباد، قلعه ممکا، کنارک، گهرو	اسکندری، قرقن، آبادچی، چیگان، کمیتک
گلدانی	کنارک، شلمزار، سیرک	سنگباران، خویگان
بنه خرپزه	گیشنیگان	_____
سرو و کاج	برده شاه، حاجی آباد	چیگان
گل مینا	_____	خویگان، چیگان

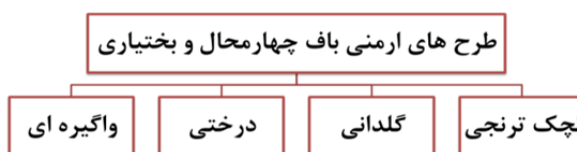
نام طرح	استان چهارمحال و بختیاری / نام منطقه یا روستا	منطقه فریدن / نام منطقه یا روستا
تصویری	_____	خویگان
درختی	برده شاه (درخت وطوطی)، حاجی آباد، شلمزار (درخت مو)، گیشنیگان	خویگان

(مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۷، ویلبورگ: ۲۰۰۲)

۱.۵ طرح های ارمنی باف چهار محال و بختیاری

به شکل کلی طرح های ارمنی باف چهار محال بختیاری در چهار گروه کلی دسته بندی می شوند که در جدول ذیل آمده است.

جدول ۴. تنوع طرح ها در چهارمحال بختیاری

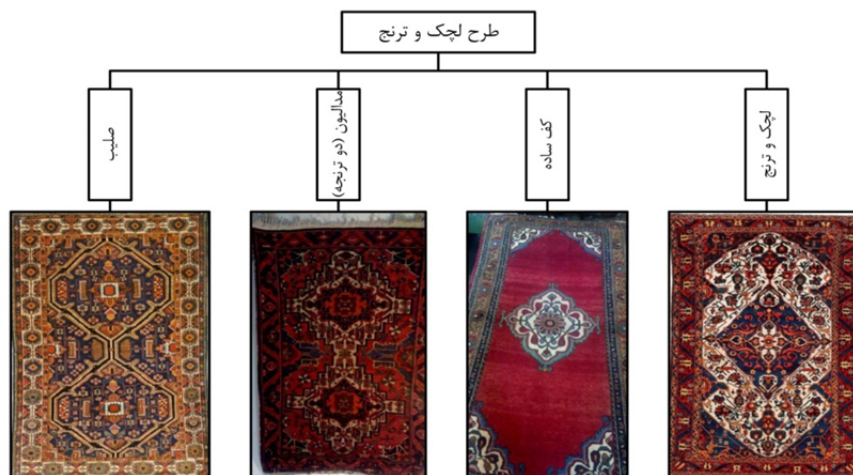

(مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

۱.۱.۵ تنوع طرح لچک و ترنج

طرح لچک ترنج خود دارای تنوع چهارگانه در قالی چهارمحال و بختیاری می باشد که در جدول ذیل به همراه تصاویر قالی ها آمده است.

جدول ۵. تنوع طرح لچک ترنجی در چهارمحال و بختیاری

تصویر ۵. روستای حاجی آباد، ۱۹۲۰- (ویلبرگ ۲۰۰۲: ۲۴۲)	تصویر ۴. چهارمحال و بختیاری، مجموعه استاد جامه طحاف، قرن ۲۰، مأخذ: نگارنده	تصویر ۳. روستای کنارک، مجموعه آقای خسروی فارسان، اواخر قرن ۲۰، مأخذ: نگارنده	تصویر ۲. روستای گیشنیگان، م، ویلبرگ (۲۰۰۲: ۲۰۱)
--	--	--	--

(مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

با توجه به جدول شماره (۵) چهار گروه عمده طرح لچک ترنج این منطقه شامل: لچک ترنج، کف ساده، دو ترنجه و صلیب می باشد.

۱.۱.۱.۵ لچک ترنج

به طور معمول ابعاد ترنج‌ها در این قالی‌ها بزرگ است. در این میان می‌توان به ترنج‌های هندسی بزرگ در قالی‌های روستای کنارک اشاره نمود که تمام زمینه را می‌پوشانند. از دیگر شاخصه‌های قالی ارمنی‌باف نقش گل نیلوفر یا گل چهار پر (هشت پر یا دوازده پر) در مرکز اغلب ترنج‌ها است. گاهی ترنج بدون لچک آورده می‌شود که به آن طرح ترنج دار گفته می‌شود. این نمونه در قالی ارمنی‌باف زیاد مشاهده شده است. «گاهی ترنج‌ها تو در تو هستند

این طرح‌ها را در ترنج مدالیون‌های قالی گیشنیگان به وفور می‌توان یافت» (ویلبورگ، ۲۰۰۲، ۱۹۷) لچک‌ها اگرچه یک چهارم نقش ترنج با تزئینات آن می‌باشد ولی در اکثر مواقع لچک، طرحی متفاوت از ترنج مرکزی طراحی و بافته شده است.

۲.۱.۱.۵ طرح لچک و ترنج کف ساده

نمونه‌های لچک و ترنج کف ساده در قالی ارمنی باف استان چهار محال بختیاری در روستای کنارک مشاهده شده که متشکل از ترنج هندسی بزرگ بر زمینه کف ساده قالی می‌باشد (تصویر ۳).

۳.۱.۱.۵ طرح دو ترنجه (مدالیون)

ساختار این طرح تحت تأثیر طرح سه ترنج قفقاز بوده و به وفور در قالی ارمنی باف مناطق چهار محال و بختیاری و فریدن مشاهده می‌شود. قالب اصلی این طرح به صورت واگیره ای است که با تکرار آن ۲ الی ۳ مدالیون چند ضلعی در زمینه قالی شکل می‌گیرد. ترنج‌ها گاه با اتصال و گاهی بدون اتصال در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند. این طرح با نام‌های دیگری مانند: ترنجی، سه ستونی و سه ترنجه نیز شناخته می‌شود. چنانچه تعداد ترنج‌ها در قالی بیشتر در نظر گرفته شود در ابعاد کناره کاربرد پیدا کرده و به طرح قابی نیز معروف می‌باشد. لازم به ذکر است قالی کناره با این نوع ترکیب بندی در دستبافته‌های ارمنی باف‌های چهار محال و بختیاری و فریدن به وفور یافت می‌شود.

۴.۱.۱.۵ طرح صلیب

نوعی طرح مدالیون است که به عنوان طرح صلیب شناخته می‌شود. این طرح که در بین ارمنه با نام بومی صلیبی معروف است (مصاحبه ۹۱/۳/۱۸: نصوحی، بازار اصفهان) از قدیمی‌ترین طرح‌های ارمنی باف که تاریخ آن به ۱۵۰ سال پیش یا پیش‌تر بر می‌گردد؛ طرحی است هندسی، انتزاعی دارای یک تا سه ترنج مرکزی با فرم صلیب که متأثر از پلان کلیساهای مسیحی است. این ترنج به صورت طرح لوزی شکل دندان‌دار بوده و فضای میان آن توسط نقوش خاصی احاطه می‌گردد. لچک نیز یک چهارم ترنج است. در صورتی که طرح دارای ۲ و ۳ ترنج باشد فضای بین ترنج‌ها را نیم ترنج‌هایی از همان ترنج اصلی در بر می‌گیرد و فاصله بین دو ترنج اصلی را نقش سرمه‌دان جدا کرده است. در زمینه قالی گل‌هایی به شکل صلیب که

مطالعه ساختار طرح و نقش قالی‌های ارمنی‌باف ایران (زهره محمودی و دیگران) ۲۰۱

پره‌هایی بازوهای صلیب را به هم وصل کرده، قرار گرفته اند. این طرح شامل دو حاشیه کوچک با نقش بته و لوزی و حاشیه بزرگ به صورت یک در میان نقش گل و ستاره ۸ پر می‌باشد.

ممکن است که قالی‌های درارای طرح صلیبی دارای کارکرد مذهبی و برای ارائه به کلیسا و مکان‌های مقدس باشد، همانگونه که در معماری مسیحی نیز، نقشه کلیسا، شکل صلیب را مؤکداً خاطر نشان می‌سازد ، (بورکهارت، ۱۳۸۱: ۶۵). از آن جا که پلان اولیه کلیساهای مسیحیت صلیبی شکل است در طرح صلیب شاکله طرح کلیسا در مرکز ترنج به وضوح دیده می‌شود و این موضوع بازتاب اعتقادات و باورها و مذهب است که خواسته یا ناخواسته در هنر قالی بافی یا هر هنر دیگری نیز شاید متجلی گردد.

۲.۱.۵ تنوع طرح گلدانی و طرح محرابی چهارمحال و بختیاری

نقش گلدان در قالی آرامنه معمولاً در اندازه کوچک و دارای تنوع است. این طرح به صورت یک دوم اجرا می‌شود در تصویر شماره ۸ نیز طرح محرابی همراه با گلدان طراحی شده است. در جدول (۶) تنوع طرح گلدانی و محرابی گلدانی در مناطق ارمنی بافت چهارمحال و بختیاری آورده شده است.

جدول ۶. تنوع طرح گلدانی و محرابی در چهار محال و بختیاری

تصویر ۸
روستای کنارک، ۱۹۱۰-۳۰م،
(ویلیبورگ، ۲۰۰۲: ۲۶۱)

تصویر ۷
روستای شلمزار ۱۹۲۰-۴۰م،
(ویلیبورگ ۲۰۰۲: ۳۱۴)

تصویر ۶
روستای سیرک، ۱۹۰۰م
(ویلیبورگ ۲۰۰۲: ۳۳۸)

(ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

۳.۱.۵ تنوع طرح درختی

ساختار طرح درختی به صورت هندسی و از کنار هم قرار گرفتن درخت‌های کوچک که گاهی نیز به صورت یک دوم (تقارن دو طرفه) در قالی‌ها اجرا می‌شود. در جدول (۷) نمونه‌هایی از این طرح به همراه تصاویر آمده است.

مطالعه ساختار طرح و نقش قالی‌های ارمنی‌باف ایران (زهره محمودی و دیگران) ۲۰۳

جدول ۷. تنوع طرح درختی در چهارمحال و بختیاری

تصویر ۹.	تصویر ۱۰.	تصویر ۱۱.	تصویر ۱۲.
روستای حاجی آباد،
(ویلبورگ، ۲۰۰۲: ۲۴۵)	موزه کلیسای وانک،
قرن ۱۹، مأخذ: نگارنده	بازار فرش اصفهان،
قرن ۲۰، مأخذ: نگارنده	روستای حاجی آباد،
(ویلبورگ، ۲۰۰۲: ۲۴۴)

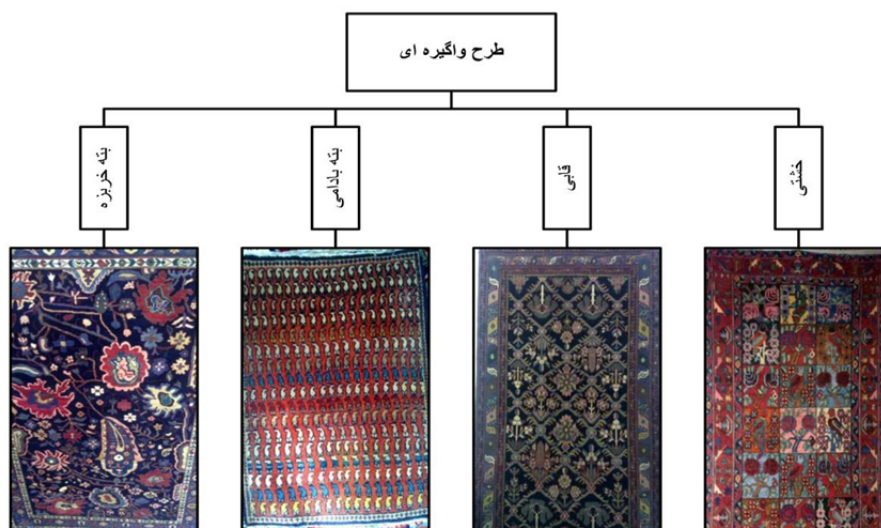
(مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

از جمله نقش‌های رایج در طرح درختی قالی ارمنی‌باف می‌توان درخت زندگی (بید مجنون)، سرو و کاج را نیز نام برد. «از طرح‌های قالی روستای برده شاه، درخت و طوطی می‌باشد. قدیمی‌ترین قالی حاجی آباد طرح درختی با تاریخ ۱۸۹۵ است. طرح بید مجنون با اینکه مخصوص منطقه گیشنیگان نیست اما در این روستا بافته می‌شود» (ویلبورگ، ۲۰۰۲: ۲۴۰).

۴.۱.۵ طرح واگیره‌ای

طرح واگیره‌ای از جمله طرح‌های معروف در قالی استان چهارمحال و بختیاری و قالی ارمنی‌باف است که برخی از آنها عبارتند از: قابی، خشتی، بته (بته بادامی، بته خربزه) گل رز و گلدان می‌باشد. جدول (۸) نمونه تصاویری از این طرح آورده شده است.

جدول ۸ انواع طرح واگیره‌ای در چهار محال و بختیاری

تصویر ۱۶. استاد زیلابی، بازار شهرکرد، اواخر قرن ۲۰، مأخذ: نگارنده	تصویر ۱۵. بازار اصفهان، اواخر قرن ۲۰، مأخذ: نگارنده	تصویر ۱۴. روستای کنارک، مجموعه خصوصی آقای استکی، اصفهان، اواخر قرن ۲۰، مأخذ: نگارنده	تصویر ۱۳. بازار اصفهان، اواخر قرن ۲۰، مأخذ: نگارنده
--	---	--	---

(مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

۵.۱.۵ طرح خشتی و قابی

در قالی های ارمنی باف فرم قاب ها شامل: لوزی شمسه، پنج ضلعی، شش ضلعی و صلیب است. اغلب نقوش درون خشت و قاب ها تکراری و شامل نقوش: گیاهی (انواع گل ها، برگ، درخت)، صلیب، ستاره و نقوش تزئینی است. نقش درخت در قالی های خشتی بسیار زیاد کاربرد دارد و انواع آن شامل: درخت زندگی و درخت سرو و کاج می باشد.

طرح خشتی و قابی سرو و کاج از جمله طرح های اصیل چهار محال و بختیاری و آرامنه است که تفاوت نقوش آنها را از یکدیگر متمایز می کند. نقش سرو و کاج در خشت و قاب گاهی با هم و گاهی به صورت منفرد از یکدیگر تکرار می شود.

۶.۱.۵ طرح بته بادامی

ساختار این طرح از تکرار یک بته به صورت افقی یا مایل در کنار هم که زمینه قالی را تشکیل داده و به دلیل فرم بادامی به بته بادامی شناخته شده است. این طرح در منطقه فریدن و چهار محال و همچنین توسط آرامنه‌ی این مناطق بافته می‌شود.

۷.۱.۵ طرح بته خربزه

از جمله طرح‌های اصیل چهارمحال و بختیاری طرح بته خربزه می‌باشد. با توجه به مطالعات میدانی صورت پذیرفته دلیل استفاده از این طرح احتمالاً پرورش زیاد میوه خربزه در منطقه می‌باشد. طرح بته خربزه از طرح‌های اصیل قالی ارمنی‌باف محسوب نمی‌شود اما آرامنه این طرح را بیش تر مورد استفاده قرار می‌دادند برای مثال نمونه‌ای از کاربرد این طرح در قالی منطقه گیشنیگان مشاهده شده است. «طرح بته خربزه تکراری در کل زمینه از طرح‌های استان چهار محال و بختیاری است که به وفور در این روستا دیده می‌شود» (ویلبورگ، ۲۰۰۲: ۲۴۰).

۶. طرح‌های ارمنی‌باف خاص منطقه فریدن

ساختار طرح در فرش‌های منطقه فریدن شباهت زیادی به فرش‌های منطقه چهار محال و بختیاری دارد. بنابراین در این پژوهش فقط به طرح‌های خاص هر منطقه اشاره شده است. از جمله طرح‌های مشترک که در مناطق چهار محال و فریدن بافته می‌شود می‌توان به لچک و ترنج، مدالیون (چند ترنج)، واگیره‌ای (خشتی، قابی و بته‌ای) اشاره نمود؛ با این وجود، تفاوت‌های اندکی در طرح‌های مذکور میان دو منطقه وجود دارد که می‌تواند در شناخت عمیق‌تر این طرح‌ها مفید واقع گردد. مطابق جدول (۹) نمونه طرح‌هایی که در منطقه فریدن بافته و خاص این منطقه می‌باشد آورده شده است.

جدول ۹. تنوع طرح‌ها در فریدن

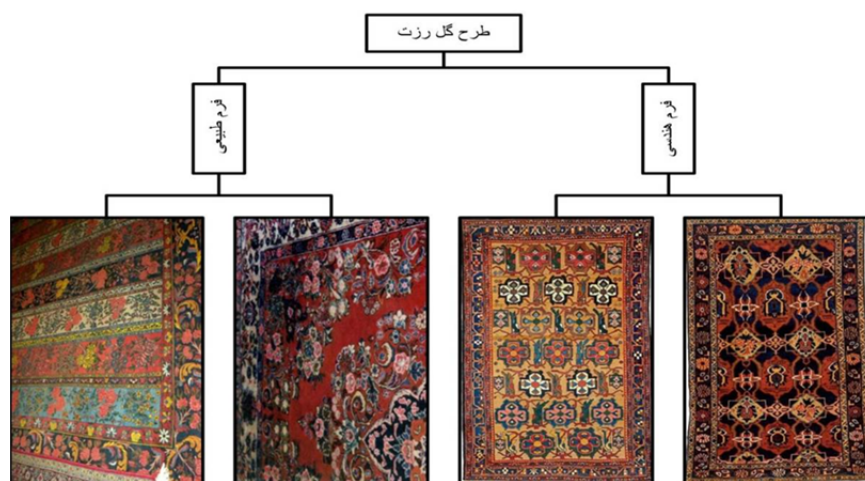

(ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

۱.۶ طرح گل رزت

طرح گل رزت ترکیبی از گل‌های طبیعی است و بر اساس طبقه‌بندی رایج در طرح و نقش فرش ایران، در دسته لچک و ترنج قرار می‌گیرد و در نمونه‌های ارمنی باف به صورت واگیره‌ای هم کار می‌شود. به طور کلی طرح گل رزت به دو دسته انتزاعی و طبیعی تقسیم می‌شود که در جدول (۱۰) نمونه‌هایی از آن آمده است.

جدول ۱۰. تنوع طرح گل رزت در منطقه فریدن

تصویر شماره ۲۰.
کلیسای وانک،
اصفهان، قرن ۲۰.
مأخذ: نگارنده

تصویر شماره ۱۹.
فریدن یا چهار محال،
(هواسپیان، ۱۳۸۶: ۱۲۳)

تصویر شماره ۱۸.
فریدن، ۱۹۰۰-
۲۰م، (ویلیبورگ، ۲۰۰۲: ۲۰)

تصویر ۱۷.
فریدن یا
چهار محال، ۱۹۳۵م
(ویلیبورگ، ۲۰۰۲: ۵۹)

(مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

این طرح در روستای فریدن بر مبنای گل‌های طبیعی به ویژه گل رزت با رنگ‌های بسیار روشن نظیر زرد، آبی و صورتی اجرا می‌شود و از جمله طرح‌های اصیل در روستای خویگان می‌باشد. در طرح لچک و ترنج گل رزت، نقش گل نیلوفر یا یک گل هشت پر بزرگ در مرکز قالی قرار دارد که اطراف آن با گل و برگ‌های رز احاطه شده است. قسمتی از زمینه و لچک‌ها

مطالعه ساختار طرح و نقش قالی‌های ارمنی‌باف ایران (زهره محمودی و دیگران) ۲۰۷

نیز با گل‌های رز پر شده و قسمتی دیگر بدون نقش می‌باشد. نمونه محرّمات این طرح در کلیسای جلفای اصفهان مشاهده شده که هر یک از نوارهای طرح محرّمات به همراه گل‌های طبیعی رز اجرا گردیده است.

۲.۶ طرح افشان دسته گلی یا افشان گلدان دار

ساختار این طرح به صورت افشان و از جمله طرح‌های مورد استفاده در منطقه فریدن محسوب می‌شود؛ که شباهت‌هایی به قالی‌های ارمنی‌باف لیلیان^۱ در منطقه خمین دارد. این طرح به نام‌های مختلفی مانند طرح لیلیان یا دسته گلی، دستگاهی و بوته آمریکایی ساروق هم معروف می‌باشد. «در صورتی که از خوشه‌های فلفل بجای غنچه‌ها استفاده شود. در بین ارامنه به طرح بیبار شناخته می‌شود» (تصویر شماره ۲۳) (مصاحبه، ۱۳۹۱/۳/۱۶، زاغیک بغوسیان بافنده ارمنی باف - جلفای اصفهان). شیوه نمایش در این قالی‌ها گردان است.

جدول ۱۱. نمونه‌های طرح افشان دسته گلی یا افشان گلدان دار

تصویر ۲۳.	تصویر ۲۲.	تصویر ۲۱.
طرح بیبار، روستای خویگان، اواخر قرن ۲۰، منزل شخصی خانم بغوسیان، مأخذ: نگارنده	بازار اصفهان مجموعه حسین استکی، اواخر قرن ۲۰، مأخذ: نگارنده	بازار اصفهان، قرن ۲۰، مأخذ: نگارنده

(مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

با بررسی‌های صورت پذیرفته بافت این طرح در اکثر مناطق ارمنی‌باف ایران به اقتباس از منطقه لیلیان و با رنگ‌بندی متفاوت بافته می‌شود. در طرح‌های منطقه چهار محال و بختیاری و فریدن به نسبت استان مرکزی، زمینه به ندرت لاکه و بیشتر سرمه‌ای بافته می‌شده است. همچنین طرح افشان در روستاهای چهار محال و بختیاری نیز بافته می‌شود، که در این رابطه ویلبورگ نیز تاکید بر این طرح دارد: «از طرح‌های اصیل منطقه کنارک طرح تمام افشان با الگوی گیاهی تکراری و زمینه آبی روشن، تارهای نخ‌ی و پودهای پشمی خاکستری تیره می‌باشد» (ویلبورگ، ۲۰۰۲، ۲۶۰). طرح افشان در قالی‌های اسکندری نیز بافته می‌شده است.

در مرکز زمینه این قالی ترنج کوچک لوزی شکلی قرار دارد که از آن دسته‌های گل خارج می‌شود. شاخه‌های افشان شامل گل‌های گرد، غنچه و برگ و همچنین طرح گلدانی که در آن دسته گلی قرار دارد و از آن شاخه و برگ و گل منشعب می‌شود، تمام زمینه را می‌پوشاند (هواساپیان، ۱۳۸۶، ص ۷۹ تا ۸۱).

۳.۶ طرح واگیره‌ای (گل مینا)

طرح واگیره‌ای گل مینا از جمله طرح‌های اصیل در بافت قالی‌های آرامنه فریدن محسوب می‌شود. این طرح که در دسته‌بندی طرح‌های غیر ارمنی‌باف منطقه چهارمحال و بختیاری قرار دارد و به دلیل استفاده آرامنه می‌توان آن را مشترک بین دو قومیت دانست. در جدول (۱۲) تصاویری از طرح واگیره‌ای که در فریدن بافته می‌شود آورده شده است.

جدول ۱۲. نمونه‌های طرح گل مینا در فریدن

تصویر ۲۶.
روستای خویگان، مجموعه استاد
جامه طحاف، اواخر قرن ۲۰،
مآخذ نگارنده

تصویر ۲۵.
بازار اصفهان، اواخر قرن ۲۰،
مآخذ: نگارنده

تصویر ۲۴.
خویگان، ۱۸۹۰-۱۹۲۰،
(ویلبورگ، ۲۰۰۲: ۵۶)

(مآخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

نحوه اجرای این طرح به صورت تکرار و آگیره در متن با استفاده از بته گل مینا می‌باشد. در برخی نمونه‌ها در منطقه فریدن بته گل مینا با سه تا پنج گلبرگ هندسی شکل به صورت ساده و انتزاعی و با برگ‌های باریک و کشیده بافته شده و در نمونه دیگر گل مینا به صورت طبیعی‌تر با گلبرگ‌های متعدد و ریز دیده می‌شود.

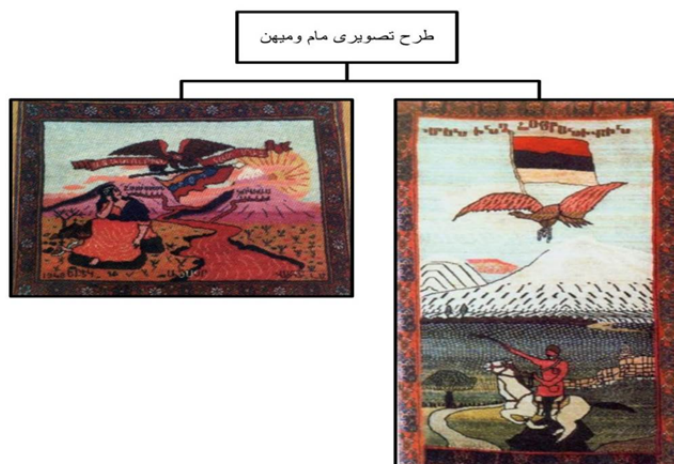
۴.۶ طرح تصویری (طرح مام میهن)

قالی‌هایی با موضوعات تصویری در میان ارامنه دارای تقدس بوده است.

این قالی‌ها کاربرد زیر انداز نداشته و هدف از بافتن آن‌ها استفاده‌ی دیداری بوده است. این تصاویر قاموسی از فرهنگ دوران کاملاً تنیده در زندگی، فرهنگ و اعتقادات مردمان جامعه هستند، که برای فهم عمیق‌تر وجوه همچنان نامکشوف این فرهنگ و جهان‌بینی آن به کار می‌آیند (کشاورزافشار، ۱۳۸۶، ۹۱).

در جدول (۱۳) نمونه‌هایی از قالی ارمنی با موضوعات تصویری (مام میهن) به معنای همه چیز برای وطن آورده شده است.

جدول ۱۳. نمونه‌های طرح مام و میهن در فریدن

تصویر ۲۸.

فریدن، هواسپیان، ۱۳۸۶: ۱۳۲)

تصویر ۲۷.

فریدن، ۱۹۳۰، (هواسپیان، ۱۳۸۶: ۱۰۶)

(ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

وطن دوستی و علاقه به آن در ذات هر انسانی موجب می‌گردد که همه انسان‌ها در هر کجای دنیا به دنبال اصل و ریشه خود باشند، چرا که وطن برای هر انسانی همچون هویت و شخصیت او محسوب می‌گردد. ارامنه نیز که از سرزمین‌های پدری و موطن خویش به اجبار کوچانده و دور مانده‌اند و با به کار بردن نقش‌ها و تصاویر مکان‌های مقدس و مهم در هنر خود به ویژه قالی‌بافی سعی نموده‌اند تا یاد و خاطره وطن را برای خود و فرزندان زنده نگاه دارند.

در اکثر طرح‌های مام و میهن نوشته‌ای وجود دارد: همه چیز برای وطن. اینگونه طرح‌های تصویری ارامنه به نام «مام و میهن»، دارای موضوعات متفاوتی می‌باشد. کوه‌های آزارات، رودخانه آرازان [آراز - ارس] و عقابی در حال پرواز که پرچم سه رنگ ارمنستان را حمل می‌کند و در بعضی از تصاویر نقش سردار ارمنی مشاهده می‌شود (هواسپیان، ۱۳۸۶، ۵۷).

استفاده از این موضوعات در طرح‌های تصویری برای آرامنه دارای پیشینه و مفاهیمی می‌باشد. مانند تصویر کوه‌های آرارات و رودخانه آرازان [آراز] که برای ارمنیان مقدس است. به این دلیل شخصی به نام گریگور که مسیحیت را در ارمنستان دین رسمی گردانید به همراه گروهی از ارمنیان (اولین دسته‌ای که به مسیحیت گرویدند) در سال ۳۰۱ میلادی در این رود غسل تعمید کردند. « حمل پرچم ارمنستان به وسیله‌ی عقاب^۲ با توجه به معنای نمادین این پرنده بی ارتباط با آرزوی پیروزی و قدرت کشور ارمنستان نیست.

۷. نقش مایه‌های قالی‌های ارمنی‌باف در دو منطقه چهارمحال و بختیاری و فریدن

در این بخش با استناد به جامعه آماری و مطالعات صورت گرفته نقشمایه‌های متن در سه گروه: نقوش گیاهی، حیوانی، انتزاعی جای می‌گیرند. متن این قالی‌ها دارای اشتراکات زیادی در طرح و نقش می‌باشد بنابراین ابتدا نقشمایه‌های مشترک در جداول (۱۴)، (۱۵) و (۱۶) سپس نقشمایه‌های خاص هر منطقه در جداول (۱۷)، (۱۸) و (۱۹) معرفی و طبقه‌بندی شده است.

در خصوص نقشمایه‌های خاص متن در قالی‌های آرامنه چهارمحال و بختیاری نمونه‌های شاخص شامل نقوش گیاهی و حیوانی می‌باشند که طی جداول (۱۷) و (۱۸) تنظیم شده است. در بررسی‌های حاصله از نقوش گیاهی بر گرفته از طبیعت پیرامون زندگی، نقوش گل‌ها (لاله، سنبل و...) درخت و میوه انگور بیشترین نقش‌های به کار رفته در متن را به خود اختصاص داده‌اند.

در خصوص نقشمایه‌های خاص متن در قالی‌های آرامنه فریدن همانند منطقه چهارمحال می‌باشد و نیز موارد افزون در جدول ۱۹ آورده شده است. مطابق جدول ذیل، از جمله نقوش خاص در این منطقه می‌توان طاووس، گل مینا و عقاب در قالی‌های مام و میهن را نام برد. (طاووس و گل مینا در قالی‌های چهارمحال از جمله نقوشی هستند که بافنده مسلمان از آنها استفاده می‌کند و نمونه‌هایی از این نقش‌ها در قالی‌های آرامنه فریدن مشاهده شده است).

جدول ۱۴. نقوش گیاهی مشترک مورد استفاده
در متن قالی‌های ارمنی باف چهارمحال و بختیاری و فریدن

نام نقوش	تصویر نقش	نام نقش	تصویر نقش	نام نقش	تصویر نقش
گل نیلوفر		گل رز		گل سوسن	

(ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

جدول ۱۵. نقوش هندسی و انتزاعی مشترک مورد استفاده
در متن قالی‌های ارمنی باف چهارمحال و بختیاری و فریدن

نام نقش	تصویر نقش	نام نقش	تصویر نقش	نام نقش	تصویر نقش	نام نقش	تصویر نقش	نام نقش	تصویر نقش
صلیب		اس (شکل انتزاعی اژدها)		ستاره ۳		گلدان		بنته ۴ جقه	

(ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

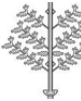
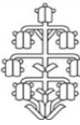

جدول ۱۶. نقوش حیوانی مشترک مورد استفاده
در متن قالی‌های ارمنی باف چهارمحال و بختیاری و فریدن

نام نقش	تصویر نقش	نام نقش	تصویر نقش
خرچنگی ۵		اژدها ۶	

(ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

مطالعه ساختار طرح و نقش قالی‌های ارمنی‌باف ایران (زهره محمودی و دیگران) ۲۱۳

جدول ۱۷. نقوش گیاهی مورد استفاده شده
در متن قالی‌های ارمنی‌باف چهار محال و بختیاری

نام نقش	تصویر نقش	نام نقش	تصویر نقش	نام نقش	تصویر نقش	نام نقش
گل سنبل		درخت سرو ^۷		درخت چنار		درخت بادام
گل لاله ^۸		انگور ^۹		پته خربزه		

(ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

جدول ۱۸. نقوش حیوانی مورد استفاده
در متن قالی‌های ارمنی‌باف چهار محال و بختیاری

نام نقش	تصویر نقش	نام نقش	تصویر نقش
بز کوهی ^{۱۰}		مرغ سه پای شاخ دار ^{۱۱}	

(ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

جدول ۱۹. نقوش مورد استفاده در متن قالی‌های ارمنی‌باف فریدن

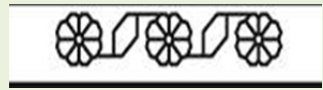
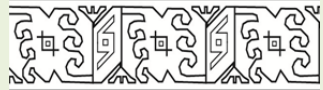

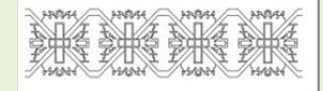

نوع نقش	نام نقش	تصویر نقش	نوع نقش	نام نقش	تصویر نقش	نوع نقش	نام نقش	تصویر نقش
نقوش گیاهی	پته گل مینا		نقوش حیوانی	طاووس ^{۱۲}		نقوش تصویری	عقاب	

(ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

۸. ویژگی‌های فرمی نقش مایه‌های حاشیه در دو منطقه چهارمحال و بختیاری و فریدن

حاشیه‌های مورد استفاده در جدول (۲۰) به عنوان حاشیه های مشترک و جدول (۲۱) و (۲۲) بر گرفته از الگویی ثابت در دو منطقه می باشد. معروفترین نقش مایه‌های به کار رفته در حاشیه قالی های ارمنی باف چهار محال و بختیاری و فریدن شامل ۱- حاشیه اس و ازدها ۲- حاشیه مثالی شکل ۳- حاشیه بته ۴- حاشیه کبیه ای می باشد.

جدول ۲۰. طرح خطی حاشیه‌های مشترک در قالی‌های ارمنی باف چهارمحال و بختیاری و فریدن

ساختار حاشیه در قالی های ارمنی باف چهار محال و بختیاری و فریدن			
	گل سببی (بیشتر مورد استفاده در حاشیه کوچک)		حاشیه اس و ازدها
	حاشیه ترکیبی است از برگ های نخلی مانند و گل رزت		حاشیه مثالی شکل
	حاشیه خرچنگ (این حاشیه در قفقاز هم کاربرد دارد و مرسوم به خرچنگ است)		حاشیه بته
	برگ و گل سبب (در بین قششایی ها، طایفه دره شویی رواج دارد)		حاشیه کبیه ای

(ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

مطالعه ساختار طرح و نقش قالی‌های ارمنی‌باف ایران (زهره محمودی و دیگران) ۲۱۵

جدول ۲۱. ساختار حاشیه‌های خاص در قالی‌های ارمنی‌باف چهارمحال و بختیاری

ساختار حاشیه در قالی‌های ارمنی‌باف چهارمحال و بختیاری			
	<p>حاشیه نقش خوشه انگور</p>		<p>حاشیه برای طرح صلیب</p>

(ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

جدول ۲۲. ساختار حاشیه‌های خاص در قالی‌های ارمنی‌باف فریدن

ساختار حاشیه در قالی‌های ارمنی‌باف فریدن			
	<p>برگ کنگری</p>		<p>حاشیه طرح افشان لیلیان، (فریدن)</p>

(ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

۹. نتیجه‌گیری

با استناد به مطالعات صورت پذیرفته پژوهش در بررسی قالی‌های ارمنی‌باف هر یک از مناطق فریدن و چهارمحال و بختیاری دارای طرح و نقش مخصوص به خود می‌باشد؛ که در مقایسه با یکدیگر دارای شباهت و تفاوت‌هایی می‌باشند. به شکل خلاصه نتایج کلی تحقیق در ذیل آورده شده است. در خصوص پاسخ به سوال اول در ذیل طرح‌های خاص هر منطقه آورده شده است:

طرح‌های خاص مورد استفاده در این منطقه شامل لچک ترنج (چند ترنج)، ترنج مدالیون، ترنج صلیبی، واگیره‌ای، قابی (خشتی)، بته (بته خریزه)، درختی و گلدانی می‌باشد. طرح‌های خاص قالی ارمنی‌باف در منطقه فریدن شامل افشان، گل رزت، گل مینا، تصویری (مام و میهن) می‌باشد.

در جهت پاسخ گویی به سوال دوم به ویژگی‌های خاص هر منطقه و تفاوت‌های بین آن اشاره شده است:

در چهار محال و بختیاری طرح‌های لچک و ترنج دارای تنوع بسیار هستند و در انواع لچک و ترنج کف ساده، ترنج‌های تو در تو، ترنج مدالیون‌ها (دو ترنج‌ها) و طرح صلیب در این منطقه کاربرد دارند. طرح صلیب که طرح خاص آرامنه در منطقه چهار محال و بختیاری است، متأثر از پلان کلیساهای مسیحی است و برای آرامنه طرحی مقدس است. طرح گلدانی و طرح درختی به نسبت دیگر طرح‌های منطقه کمتر مشاهده شده اما طرح‌های واگیره‌ای خشتی و قابی پر کاربردتر هستند و دارای تنوع نقوش در خشت‌ها و قاب‌ها می‌باشند، به طور کلی این طرح به نسبت دیگر طرح‌های واگیره‌ای بیشتر بافته می‌شده است.

در منطقه فریدن ساختار طرح و نقش در منطقه فریدن مشابه منطقه چهار محال و بختیاری است با تفاوت‌های اندکی که به آن اشاره می‌شود: طرح‌ها شاید به دلیل نزدیکی به منطقه اصفهان گردان‌تر می‌شوند، این ویژگی در طرح افشان دسته گلی محسوس است. طرح گل رزت با گل‌های طبیعی هم به صورت گردان کاربرد داشته و هم به صورت انتزاعی و شکسته. از دیگر طرح‌های خاص منطقه، طرح‌های تصویری با عنوان مام و میهن هستند که در بین آرامنه دارای مفاهیم معنوی است و به عنوان دیوار آویز کاربرد داشته اند.

نتایج بدست آمده از بررسی نقوش در این قالی‌ها حاکی از آن است که نقشمایه‌های مشترک بسیاری بین دو منطقه وجود دارد، استفاده از عناصر گیاهی بیشترین فراوانی را در نقوش به کار برده شده متن به خود اختصاص داده است. سپس نقوش هندسی، حیوانی با فرم انتزاعی و برگرفته از خطوط محیطی با کمترین کاربرد در این قالی‌ها دیده می‌شود. تفاوت بین نقوش در قالی‌های دو منطقه در طرح مام و میهن در قالی‌های منطقه فریدن مشاهده شده است و سپس طرح گل مینا که نمونه این قالی‌ها در بین آرامنه منطقه فریدن دیده شده در صورتی که از طرح‌های بارز در بین مسلمان‌های چهارمحال و بختیاری است.

طرح قاب ماهی، گل حنایی، شاخ بزی و لیلیان از دیگر نمونه طرح‌های قالی ارمنی‌باف می‌باشد که در بین سایر مناطق بافندگی ایران مورد استفاده قرار می‌گیرد و می‌تواند موضوعات پیشنهادی نگارنده جهت پژوهش در دیگر مقالات باشد.

پی‌نوشت‌ها

۱. «مهمترین روستاهای ارمنی‌نشین در بخش کمره واقع شده است، روستای لیلیان بر جسته‌ترین روستای این ناحیه به شمار می‌رود. لیلیان در بین هفت روستای ارمنی‌نشین که نزدیک به یکدیگر قرار گرفته، بزرگتر است، مردم کلیه‌ی این هفت روستا به قالی‌بافی اشتغال دارند و اغلب قالیچه و قالی‌هایی آنها از

مطالعه ساختار طرح و نقش قالی‌های ارمنی‌باف ایران (زهره محمودی و دیگران) ۲۱۷

لحاظ طرح و رنگ بسیار به هم شبیه هستند. این قالیچه‌ها معمولاً به قالیچه‌های لیلیان یعنی بزرگترین روستای این ناحیه معروف است. که این طرح را بیشتر بر اساس نام منطقه می‌شناسند» (ادوارز، ۱۳۶۸، ۱۶۳).

۲. در قالی ارمنی باف ایران این پرنده بیشتر در منطقه کمره بافته می‌شود و به ندرت در قسمت‌های دیگر ایران دیده می‌شود. در هنر مسیحی به معنای روح، معراج اشتیاق، مجاهدت معنوی می‌باشد و در اروپای قرون وسطی آن را با صعود نماز گزاران به سوی خدا و همچنین صعود مسیح مرتبط دانسته‌اند. (کوپر، ۱۳۷۹، ۲۲۲ و ۲۲۳)

۳. نقش تزئینی ستاره از جمله نقوش مشترک میان آرامنه و دیگر نقاط جهان است. که به صورت هشت پر در حاشیه و در قاب‌های طرح قابی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۴. این نقش در قالی ارمنی با نام بته بادامی شناخته شده و اغلب به صورت طرحی واگیره‌ای در سراسر زمینه یا در حاشیه‌های کوچک تکرار می‌شود.

۵. استفاده از این نقشمایه در قالی‌های ارمنی باف اغلب به صورت هندسی و در قالب مستطیل می‌باشد.

۶. نقش ازدها اغلب در حاشیه قالی‌های فریدن و چهار محال بافته می‌شود که تفاوت آن در مناطق مذکور تنها در زوائدی است که روی سر یا حالت دم این حیوان می‌باشد.

۷. سرو از نقش‌های پر کاربرد در قالی و دستبافته‌های لری بختیاری و طوایفی از لرهای فارس بوده است.

۸. به واسطه رشد گل لاله در طبیعت مراتع کوه‌رنگ از این گل در قالی‌های منطقه چهار محال استفاده شده است. همچنین کاربرد این گل به صورت دسته‌های انباشه یا پراکنده و کمتر در قاب (خشت)‌ها می‌باشد.

۹. «بته‌انگور در قالی ارمنی باف منطقه چهار محال و بختیاری به دلیل فراوانی تاکستان‌ها در این منطقه مورد توجه مردم قرار گرفته و تصویر آن در قالی‌های بختیاری بویژه قالی‌های خشتی به صورت‌های متفاوت در هر منطقه بافته می‌شود. در بعضی مناطق برگ‌های زیاد و خوشه‌های کم و بعضی مناطق بالعکس، برگ‌های کم و خوشه‌های زیاد دارد» (سلطانی نژاد، ۱۱۳، ۱۳۹۰).

۱۰. کاربرد نقش حیوانی بز کوهی در متن قالی‌های این منطقه و آرامنه در کنار سایر نقوش بکار می‌رود. و در باورهای قومی اساطیری سمبل قدرت باروری می‌باشد.

۱۱. این نقش بیشتر در گلیم و دستبافته‌های بختیاری اغلب در اطراف ترنج، متن و در حاشیه به کار می‌رود.

۱۲. نقشمایه طاووس از جمله نقوش مشترک میان آرامنه فریدن با طرح‌های اصیل چهار محال بختیاری می‌باشد.

کتاب‌نامه

- آخوندی، اردشیر، زمانی پور، بابک (۱۳۸۵)، زمستان، سیمای میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری، شهرکرد، مدیریت پایگاه میراث فرهنگی قلاع تاریخی استان چهارمحال و بختیاری.
- آذریاد، حسن، حشمتی رضوی، فضل‌الله، (۱۳۷۲)، فرشنامه ایران، تهران، مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی (پژوهشگاه)، چاپ اول.
- ادواردز، سیسیل، (۱۳۶۸)، قالی ایران، ترجمه: مهین دخت صبا، تهران، فرهنگسرا، چاپ دوم.
- افروغ، محمد، (۱۳۸۹)، نماد و نشانه‌شناسی در فرش ایران، تهران، جمال هنر، چاپ اول.
- امیدوار، شهرام، (۱۳۸۷)، جغرافیای استان چهارمحال و بختیاری، تهران، کتاب‌های درسی ایران.
- پرهام، سیروس، (۱۳۷۱)، دستبافته‌های روستایی عشایری فارس، جلد ۱ و ۲، تهران، انتشارات امیر کبیر.
- حصوری، علی، (۱۳۷۶) دی ماه، نگاهی بر فرش ارمنی، فصلنامه پیمان، شماره ۵ و ۶، ۹۰ تا ۹۴.
- دروهانیان، هاروتون، (۱۳۷۹)، تاریخ جلفای اصفهان، ترجمه لئون میناسیان و محمد علی موسوی فریدنی، اصفهان، زنده رود، چاپ اول.
- رایین، اسماعیل، (۱۳۴۹)، ایرانیان ارمنی، تهران، امیر کبیر.
- ژوله، تورج، (۱۳۸۱)، پژوهشی در فرش ایران، تهران، یساولی، چاپ اول.
- ژوله، تورج، فرهاد عرب، (۱۳۷۳)، تابستان، آرامنه و قالی‌های ارمنی باف در ایران، فصلنامه تخصصی فرش، دوره دوم، شماره ۴، ۱۴ تا ۲۱.
- سلطانی نژاد، آرزو، (۱۳۹۰)، بازنمود طرح‌های قالی ایران در قالی‌های باف استان‌های اصفهان، چهارمحال و بختیاری و مرکزی (پایان‌نامه)، اصفهان.
- سلطانی نژاد، آرزو، ژوله، تورج، فرهمند بروجنی، حمید، (۱۳۸۹)، پاییز، مطالعه تطبیقی قالی ارمنستان و قالی ارمنی باف ایران، فصلنامه علمی، پژوهشی گلجام، شماره ۱۷، ۲۷ تا ۵۸.
- شایسته فر، مهناز، (۱۳۸۸)، اردیبهشت، زیراندازهای ارمنی باف ایران در قاب تصویر، تهران، کتاب ماه هنر.
- شعبانی خطیب، صفر علی، (۱۳۸۷)، تابستان، فرهنگ‌نامه تصویری (آرایه و نقشه فرش‌های ایران)، قم، انتشارات سپهر اندیشه، چاپ اول. شایسته فر، مهناز، (۱۳۸۸)، اردیبهشت، زیراندازهای ارمنی باف ایران در قاب تصویر، تهران، کتاب ماه هنر.
- شیراوند، دکتر مهران، (۱۳۹۰)، زمستان، تعاملات تاریخی فرهنگی ایران و ارمنستان از عصر کهن تا کنون، فصلنامه پیمان، شماره ۵۸، سال ۱۵.
- صور اسرافیل، شیرین، (۱۳۸۹)، از آبی آسمان تا سرخی دشت. فرش چهارمحال و بختیاری، تهران، نشر آفتاب اندیشه، چاپ اول.

مطالعه ساختار طرح و نقش قالی‌های ارمنی‌باف ایران (زهره محمودی و دیگران) ۲۱۹

کرمانی، رمضانعلی، (۱۳۷۴)، مطالعات جامع فرش دستباف (بررسی اصالت نقوش خشتی و قلابی در قالی‌های چهارمحال و بختیاری) جلد ۳، ناشر: سازمان جهاد سازندگی چهارمحال و بختیاری.

کوپر، جی.سی، (۱۳۷۹)، فرهنگ نمادهای سستی، ترجمه ملیحه کرباسیون، تهران، نشر فرشاد.

مجبایی، سید علی، جنت، فاطمه، ثریا، میر مولا، احمدی، جواد، (۱۳۸۲)، فرش‌های ارمنی‌باف فریدن، مجموعه مقالات اولین سمینار ملی تحقیقات فرش دستباف (جلد دوم: مقالات گروه‌های شخصی طرح، نقش، اقتصاد و بازرگانی اجتماعی و مدیریت)، مجموعه نویسندگان، تهران، وزارت بازرگانی و مرکز تحقیقات فرش دستباف ایران، چاپ اول.

مهریار، محمد، (۱۳۸۲)، فرهنگ جامع نام‌ها و آبادی‌های کهن اصفهان، اصفهان، انتشارات فرهنگ مردم. نکویی، محسن، (۱۳۷۴)، طرح تحقیقاتی مطالعات جامع فرش دستباف معرفی و مقایسه طرح‌های گردان و شکسته (استان چهارمحال و بختیاری)، جلد ۲، سازمان جهاد سازندگی چهارمحال و بختیاری.

نیکزاد امیر حسینی، کریم، (۱۳۵۷)، شناخت سرزمین چهارمحال و بختیاری، اصفهان، اداره کل فرهنگ و هنر.

هواساپیان، مایرنی، (۱۳۸۱)، اردیبهشت، ارامنه و فرش‌های ارمنی‌باف ایران، ماهنامه قالی ایران، شماره ۴۲، سال چهارم.

هواساپیان، مایرنی، (۱۳۸۶)، زیراندازهای ارمنی‌باف ایران، تهران، نشر تاریخ ایران و نشر شورای خلیفه‌گری تهران و شمال، چاپ اول.

هویان، آندرانیک، (۱۳۸۱)، ایرانیان ارمنی، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، چاپ اول.

رحیمی، محمد رضا، (۱۳۹۱)، دوشنبه ۱۸ دی.

مصاحبه با تجار بازار اصفهان، آقایان استکی، جامه طحاف، نصوحی، حیدریان (بازار شهرکرد) و... (۱۳۹۱)، تیرماه.

مصاحبه با زاغیک بغوسیان، (۱۳۹۱/۴/۲۰)، بافنده روستای خویگان و ساکن جلفای اصفهان.

مصاحبه با اهالی و بافندگان قالی در روستای خویگان و چیگان، ذرنه، سیرک، (۱۳۹۱)، مرداد ماه.

مصاحبه با آقای میناسیان طراح خویگانی ساکن جلفای اصفهان، (۱۳۹۱).

مصاحبه با اهالی ساکن جلفای اصفهان

Willborg, Peter, Chahar Mahal va Bakhtiari including the (2002), Feridan area village, workshop & nomadic rugs of western Persia, Stockholm, J.P. Willborg ab sibyllegatan 41

www.rooznamehrasmi.ir